

2022:23

ATT FÖREBYGGA SEXUELL EXPLOATERING

En omfattande kartläggande litteraturöversikt gällande metoder och arbetssätt för att förebygga sexuell exploatering av barn, sexuella övergrepp mot barn, prostitution samt människohandel för sexuella ändamål.

Jämställdhetsmyndigheten

Göteborg, oktober 2022

Rapport 2022:23

Dnr: ALLM 2022/301

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Sofie Kindahl

Telefon 031-392 90 00

INNEHÅLL

Sammanfattning	4
1. Om rapporten	6
Rapportens innehåll	6
En rapport i tre delar	7
2. Metod och genomförande	8
Syfte och frågeställningar	8
Inkludering av studier	8
Sökstrategi och genomförande	10
3. Resultat	13
Materialet i sin helhet	13
Inkluderade kunskapsöversikter	13
Primärstudiernas fördelning	14
Tema: Skolbaserade interventioner riktade mot barn och unga	15
Tema: Kunskapshöjande insatser till yrkesverksamma	17
Tema: Insatser för föräldrar, vårdnadshavare och personal på boenden	19
Tema: Att mobilisera och stärka lokalsamhällen	20
Tema: Stöd till utsatta och personer i riskgrupp för utsatthet	21
Tema: Stöd och behandling för potentiella förövare	23
4. Analys	26
Utvärderingsläget på området	26
Identifierade luckor	28
5. Behov av fortsatt utvecklingsarbete	31
Områden i behov av utveckling	31
English summary	34
A three-part report	34
Summary of results	35

SAMMANFATTNING

- Materialet består av 93 studier. Dessa är jämnt fördelade mellan indikerad, selektiv och universell prevention. En majoritet av studierna rör sexuella övergrepp mot barn (n=49).
- 78 artiklar presenterar resultat från primärstudier och 15 artiklar är befintliga kartläggningar eller litteraturöversikter.
- I materialet finns sex typer av interventioner riktade till olika målgrupper. Flest studier rör psykosocialt stöd till utsatta (n=22) och skolbaserade interventioner (n=21). Övriga teman är kunskapshöjande insatser för yrkesverksamma (n=14), insatser riktade mot föräldrar, vårdnadshavare och personal på boenden (n=6), stöd och behandling för potentiella förövare (n=10) samt insatser för att mobilisera lokalsamhällen (n=4). En studie rör både föräldrar och yrkesverksamma.
- Det finns få utvärderade interventioner som kan vägleda en kunskapsbaserad praktik. De flesta interventionerna har endast utvärderats vid ett tillfälle. Få insatser tycks utvecklade för att spridas eller skalas upp.
- Studierna uppvisar en stor variation i kvalitet, utfallsmått och studiedesign, vilket gör dem svåra att jämföra. Endast en dryg fjärdedel av studierna har en rigorös utvärdering. Många redovisar stora bortfall och resultat som inte går att generalisera. Få studier tar sin utgångspunkt i etablerade forskningsfält.
- Interventionerna har huvudsakligt fokus på utsatthet och ökad upptäckt. Våldsutövande adresseras bara i relation till sexuella övergrepp och exploatering av barn i form av barnpornografibrott.
- Insatser gällande efterfrågan på 'köp av sexuella tjänster' saknas helt och endast en studie adresserar prostitution (utan koppling till människohandel) bland vuxna.
- Få interventioner adresserar normer eller social kontext. Problemet tycks huvudsakligen förstås utifrån individuella förklaringsmodeller. Inga interventioner har ett uttalat maktperspektiv eller genusförändrande ansats. Få interventioner adresserar grooming och digitala arenor.
- Studierna indikerar att traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT) har starkast forskningsstöd bland insatser för personer utsatta för sexuell exploatering. Kvalitativt lyfts traumamedveten omsorg, case management, "peerstöd", relationsskapande och lågtröskelverksamheter fram som upplevda framgångsfaktorer i arbetet med utsatta.
- En majoritet av de identifierade studierna visar på positiva resultat, men framför allt avseende kunskaper och attityder. Få studier kan visa förändringar på beteenden eller på organisationsnivå. Ett fåtal studier uppvisar negativa utfall.

- Implementering av skolbaserade program för att förebygga sexuella övergrepp rekommenderas i litteraturen, då de kunnat visa positiva effekter på kunskap och förväntade beteenden hos barn.
- Översikten belyser att det finns mycket stora behov av fortsatt utvecklingsarbete på området – både gällande utveckling av interventioner såväl som fortsatt utvärdering.
- Materialet ger inga entydiga resultat och forskningsläget är för bristfälligt för att kunna uttala sig om evidens eller rekommendera specifika program eller arbetssätt.

1. OM RAPPORTEN

I denna rapport presenteras en omfattande kartläggande litteraturöversikt med syfte att identifiera utvärderade metoder och arbetssätt för att förebygga prostitution, sexuell exploatering av barn, sexuella övergrepp mot barn samt människohandel för sexuella ändamål. Arbetet inom detta område är tydligt utpekade i såväl nationella styrdokument som i internationella konventioner. Ett tydligare fokus på efterfrågan och förebyggande insatser är centralt för att få exploateringen att upphöra. Trots detta finns i dagsläget begränsad kunskap om vad som fungerar. Därför har Jämställdhetsmyndigheten valt att ta fram en litteraturöversikt som kan komplettera tidigare kartläggningar om våldsförebyggande arbete och interventioner mot prostitution.

Litteraturöversikten avser att ge en bild av det nuvarande forskningsläget som grund för en fortsatt utveckling av ett kunskapsbaserat förebyggande arbete på området. Rapporten omfattar både breda förebyggande insatser (universell prevention), insatser mot riskgrupper (selektiv prevention) samt psykosocialt stöd och behandling till personer som själva utsatts eller som utsatt andra (indikerad prevention).

Rapportens innehåll

Rapporten bygger på forskningsartiklar och grå litteratur¹ som publicerats under åren 2014–2021 och som identifierats genom sökningar i tre internationella och två svenska databaser. Totalt har 93 studier inkluderats i litteraturöversikten. Materialet har delats in i sex olika teman utifrån målgrupp och typ av intervention:

1. Skolbaserade interventioner riktade till barn och unga
2. Kunskapshöjande insatser till yrkesverksamma
3. Insatser för föräldrar, vårdnadshavare och personal på boenden
4. Att mobilisera och stärka lokalsamhällen
5. Stöd till utsatta och personer i riskgrupp för utsatthet
6. Stöd och behandling för potentiella förövare

¹ Grå litteratur innebär forsknings- och kunskapspublikationer som inte har publicerats som kvalitetsgranskade artiklar eller monografier av ett förlag. Det kan t.ex. vara konferensbidrag, avhandlingar, statliga utredningar eller rapporter från myndigheter. Det är material som inte genomgått referentgranskning och därför inte når upp till den nivå av vetenskaplighet som ordinarie vetenskapliga publikationer har. Definitioner av begrepp finns i den tekniska rapporten.

En rapport i tre delar

Rapporten består av tre delar: en översiktlig huvudrapport, en fördjupningsrapport samt en teknisk rapport.

Huvudrapport

I *huvudrapporten* presenteras en kort metodgenomgång och en sammanfattning av litteraturöversiktens övergripande resultat. Därefter redogör rapporten kortfattat för resultaten inom respektive tema, följt av en övergripande analys av utvärderingsläget och de luckor som identifierats i materialet i sin helhet. Huvudrapporten avslutas med att ringa in behov av fortsatt utvecklingsarbete.

Fördjupningsrapport

Den som vill fördjupa sig i något av litteraturöversiktens teman hänvisas till *fördjupningsrapporten*. Där presenteras ett kapitel för vart och ett av materialets sex teman där de inkluderade interventionerna redovisas mer i detalj. Här besvaras studiens forskningsfrågor genom en tematisk analys av interventionernas komponenter, utvärderingsläget, erfarenheter och lärdomar, samt identifierade luckor. Här ges även en bakgrund till våldsförebyggande arbete, effektutvärdering och de uppdrag och ramverk som styr arbetet inom området prostitution och människohandel. Som bilaga finns även en översikt över svenska metoder och arbets sätt som inte utvärderats men som Jämställdhetsmyndigheten fått kännedom om.

Teknisk rapport

I den *tekniska rapporten* återfinns en utförlig beskrivning av metod och genomförande, referenslista, tabeller över de inkluderade studierna samt söksträngar och sökresultat för databassökningarna. Här finns även ett kapitel med definitioner av de begrepp som används i rapporterna.

2. METOD OCH GENOMFÖRANDE

I följande kapitel beskrivs syfte, frågeställningar och inklusionskriterier för litteraturöversikten. Här beskrivs även det strukturerade tillvägagångssätt som lett fram till inkluderingen av de studier som presenteras i resultatkapitlet. En mer utförlig metodgenomgång finns beskriven i den tekniska rapporten.

Syfte och frågeställningar

Litteraturöversikten syftar till att ge en bild av det nuvarande forskningsläget gällande interventioner för att förebygga sexuell exploatering av barn, sexuella övergrepp mot barn, prostitution samt människohandel för sexuella ändamål. Utöver att identifiera utvärderade metoder och arbetssätt så avser rapporten även besvara följande frågeställningar:

- Vilka *komponenter* är insatserna uppbyggda på?
- Vilka *erfarenheter* beskrivs om olika insatser?
- Vilken *utvärderingsdesign* och *utfallsmått* har använts?
- Vilken *evidens* finns för metodernas och arbetssättens effektivitet?

Rapporten syftar även till att ligga till grund för ett mer kunskapsbaserat förebyggande arbete inom området prostitution och människohandel, samt att möjliggöra ett fortsatt lärande och erfarenhetsbyggande.

Inkludering av studier

Arbetet med denna rapport följer stegen i Folkhälsomyndighetens *Handledning för litteraturöversikter* (Folkhälsomyndigheten, 2017). Rapporten utgör en så kallad ”omfattande kartläggande litteraturöversikt”. En kartläggande litteraturöversikt är mindre utförlig än en systematisk litteraturöversikt och utger sig därmed inte för att täcka in det kompletta forskningsområdet. Antalet databaser som har använts för sökningarna i denna studie har varit begränsat och studien inkluderar enbart artiklar på engelska och svenska².

Olika typer av utvärderingar har inkluderats

Litteraturöversikten är av utforskande karaktär och inkluderar därför samtliga studier som innehåller en utvärdering av något slag. Studierna har därmed en stor variation i hur rigorös utvärdering resultaten baseras på. Vissa artiklar presenterar effektutvärderingar i form av randomiserade kontrollerade studier (RCT) eller kvasiexperimentella studier med vedertagna utfallsmått. En majoritet av studierna bygger dock på andra typer av mindre rigorösa utvärderingar, exempelvis eftermätningar, brukarutvärderingar,

² Även danska och norska ingick i inklusionskriterierna, men inget relevant material återfanns på dessa språk i de aktuella databaserna.

fallstudier eller kvalitativa uppföljningar genom intervjuer, fokusgrupper eller dokumentanalyser. Resultaten i de olika studierna är därmed inte jämförbara. I en kartläggande litteraturöversikt görs heller ingen systematisk bedömning av studiernas kvalitet och överförbarhet³. Resultaten som presenteras i denna rapport avser därför främst ge en beskrivande bild av det rådande forskningsläget, som en grund för fortsatt lärande och utvecklingsarbete.

Studierna som presenteras i denna litteraturöversikt beskriver i huvudsak inte evidensbaserade metoder och arbetssätt. Men då det våldsförebyggande fältet är under utveckling och det finns få effektutvärderade metoder att tillgå blir det relevantt att även titta på erfarenheter och lärdomar från metoder och arbetssätt i bredare bemärkelse.

Inklusionskriterier

Litteraturöversikten inkluderar vetenskapliga publikationer och ”grå litteratur” som publicerats mellan 2014 och 2021 och som redogör för utvärderade metoder eller arbetssätt som används nationellt och internationellt. Avgränsningarna för denna litteraturöversikt har gjorts i syfte att komplettera befintliga kartläggningar och litteraturöversikter som genomförts i en svensk kontext. Litteraturöversikten inkluderar interventioner på universell, selektiv och indikerad nivå, men vissa kategorier har exkluderats. I tabellen nedan anges vilka kategorier som ingår i litteraturöversikten avseende våldstyp och preventionsnivå⁴.

Tabell 1

Inkluderade kategorier.	Sexuell exploatering av barn	Sexuella övergrepp mot barn	Prostitution (vuxen)	Människohandel sexuella ändamål (vuxen)
INDIKERAD PREVENTION: UTSATT <i>Utvärderade insatser till utsatta, exempelvis psykosocialt stöd och/eller behandling</i>	x	Exkluderad	x	x
INDIKERAD PREVENTION: UTÖVARE <i>Utvärderade insatser till ”köpare/våldsutövare”, exempelvis psykosocialt stöd och/eller behandling</i>	x	Exkluderad	Exkluderad	Exkluderad
SELEKTIV PREVENTION UTSATTHET OCH EFTERFRÅGAN <i>Utvärderade insatser till personer med ökad risk för att begå övergrepp, köpa sexuella tjänster eller själva utsättas för övergrepp och exploatering</i>	x	x	x	x
UNIVERSELL PREVENTION UTSATTHET OCH EFTERFRÅGAN <i>Utvärderade insatser till en bred målgrupp för att förebygga efterfrågan, våldsutövande och/eller utsatthet</i>	x	x	x	x

³ Ett fåtal studier med uppenbara metodologiska brister har dock exkluderats ur materialet. Data om innehåll, utfallsmått, studiedesign, metodbegränsningar med mera har sammanställts systematiskt i en exceltabell som kan delas av Jämställdhetsmyndigheten på begäran.

⁴ För en närmare beskrivning av ytterligare exklusionskriterier och avgränsningar, se den tekniska rapporten.

Komplement till befintliga svenska kartläggningar och litteraturöversikter

Jämställdhetsmyndigheten har tidigare publicerat två kunskapsöversikter med fokus på våldsförebyggande metoder. Under 2020 publicerades *Våldsprevention i Sverige* - en forskningsöversikt gällande universellt våldsförebyggande arbete utförd av forskare på Stockholms universitet (Franzén & Gottzén, 2020). Året efter publicerades kartläggningen *Förebyggande arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck* som identifierade svenska metoder och arbetssätt kring hedersrelaterat våld (Jämställdhetsmyndigheten, 2021). Under 2022 publicerades även Forte den systematiska kartläggningen *Förebyggande arbete och riskhantering av våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck* (Forte, 2022).

När det gäller forskningsöversikter med fokus på prostitution återfinns den begränsade kartläggande litteraturöversikten *Psykosociala insatser för köpare av sexuella tjänster* från 2020 som genomförts av FoU Väst vid Göteborgsregionen (Isaksson et. al., 2020). Sedan tidigare har den systematiska kartläggningen *Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* genomförts av forskare på Linköpings universitet på uppdrag av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen, 2008). Den uppdaterades 2014 i publikationen *Kunskapsöversikt beträffande interventioner mot prostitution* (Svedin & Warby, 2014).

Under 2017 släpptes *Kunskapsöversikt om stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp och fysisk misshandel* av Barnafrid, Linköpings universitet och Stiftelsen Allmänna Barnhuset (Nilsson & Svedin, 2017). Slutsatser och rekommendationer från dessa kartläggningar och litteraturöversikter presenteras i fördjupningsrapporten.

Sökstrategi och genomförande

Databassökningar genomfördes i fem databaser

I arbetet med databassökningar anlätades informationsspecialister vid Malmö Universitetsbibliotek. Tillsammans med dessa utvecklade ämneskunniga utredare på Jämställdhetsmyndigheten en sökstrategi, exklusions- och inklusionskriterier samt identifierade relevanta databaser för sökningarna. Söksträngen bestod av tre sökblock: 'prevention/intervention', 'köpa/sälja sex' och 'utvärdering/effekt'⁵. Databassökningar genomfördes i de tre internationella databaserna Eric, Sociological abstracts och Psycinfo för artiklar publicerade under perioden 2010–2020. En sökning på grå litteratur⁶ för samma period genomfördes även i de två svenska databaserna Libris och SwePub. Då arbetet med litteraturöversikten drog ut på tiden genomfördes därefter en kompletterande databassökning för perioden 2020–2021.

1514 unika sökträffar för perioden 2014–2021

Då det finns en befintlig kunskapsöversikt gällande interventioner mot prostitution publicerad år 2014 (Svedin & Warby, 2014) så uteslöts därefter artiklar publicerade 2010–2013. Efter en sammanslagning av de båda sökningarna, samt en rensning av dubletter kvarstod 1078 unika sökträffar i de internationella databaserna, 147 träffar i SwePub och 289 träffar i Libris. Efter genomläsning av abstracts bedömdes 155 artiklar

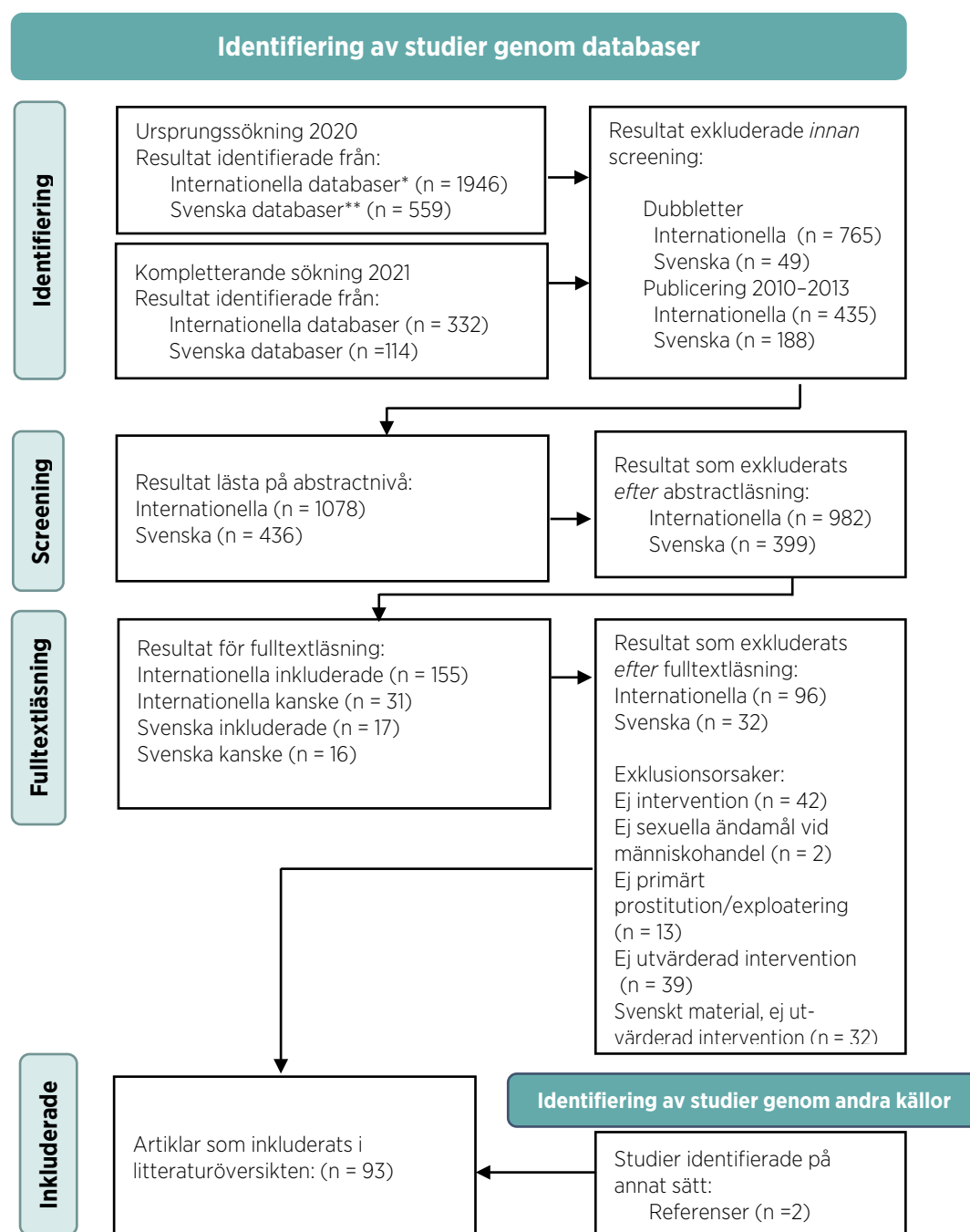
⁵ Se den tekniska rapporten för definitioner, samt komplett söksträng och sökresultat.

⁶ För definitioner, se den tekniska bilagan.

relevanta utifrån inklusionskriterierna. Dessa plockades ut i fulltext för genomläsning och närmare bedömning. Ytterligare 31 artiklar gick inte att bedöma på abstractnivå och plockades också ut för bedömning utifrån fulltext. Utöver dessa 186 artiklar inkluderades även 17 referenser från SwePub samt 16 referenser från Libris för närmare genomläsning.

Arbetsprocessen med identifiering, gallring och inkludering av studier beskrivs närmare i den tekniska rapporten. Stegen illustreras översiktligt i tabellen nedan.

Tabell 2.

93 artiklar har inkluderats i litteraturöversikten

Efter genomläsning bedömdes 90 av artiklarna från de internationella databaserna uppfylla inklusionskriterierna för litteraturöversikten. En artikel inkluderades från SwePub och ytterligare två relevanta artiklar inkluderades efter att ha identifierats genom referenser. Totalt omfattar den slutgiltiga litteraturöversikten 93 artiklar. Av dessa rör 49 sexuella övergrepp mot barn, 32 rör sexuell exploatering av barn, elva rör människohandel för sexuella ändamål och endast en rör prostitution.

3. RESULTAT

I följande kapitel ges en bild av materialet i sin helhet. Först presenteras 15 befintliga kunskapsöversikter, följt av en övergripande bild av fördelningen och innehållet i de 78 primärstudier som ingår i materialet. Dessa har delats in i sex teman baserat på vilken typ av intervention de rör. Varje tema presenteras i en övergripande sammanfattning.

Materialet i sin helhet

Totalt inkluderas 93 artiklar i litteraturöversikten. Mer än hälften av artiklarna rör sexuella övergrepp mot barn (n=49). 34 procent rör sexuell exploatering av barn (n=32), 12 procent rör människohandel för sexuella ändamål (n=11) och endast 1 procent rör prostitution (n=1). 15 av artiklarna utgörs av befintliga kunskaps- och litteraturöversikter. Övriga 78 artiklar är primärstudier som beskriver utvärderingar av enskilda interventioner. Dessa har kategoriserats i sex olika teman som presenteras översiktligt nedan. Den som vill fördjupa sina kunskaper inom något av dessa områden, läsa mer om de beskrivna interventionerna eller ta del av tematiska analyser hänvisas till fördjupningsrapporten.

Inkluderade kunskapsöversikter

Ett område som tycks få ökad uppmärksamhet inom forskningen

I denna rapport har vi identifierat 15 befintliga kunskapsöversikter som rör utvärderade interventioner på området. Fem av dessa är systematiska litteraturöversikter, fem är kartläggande litteraturöversikter och ytterligare fem artiklar är andra typer av kunskapsöversikter. De 15 översikterna är alla relativt nya och en övervägande majoritet publicerades mellan 2018 och 2021⁷. Detta kan tyda på att frågorna succesivt börjar få ökad uppmärksamhet inom forskningsvärlden. Översikterna rör sexuella övergrepp mot barn (n=5), sexuell exploatering av barn (n=6) och människohandel för sexuella ändamål (n=4). De övergripande rekommendationerna från dessa har inkluderats i sammanfattningen av de tematiska kapitlen. En närmare redogörelse av respektive litteraturöversikt presenteras även i fördjupningsrapporten. Översikterna pekar alla på att utvärderade interventioner rörande sexuell exploatering av barn, prostitution samt människohandel för sexuella ändamål är få. Interventionerna är många gånger fragmenterade och tydlig evidens saknas på området. De studier som presenteras kännetecknas ofta av bristande utvärdering och uppföljning. Översikterna pekar även på behovet av ett fortsatt utvecklingsarbete på samtliga preventionsnivåer. Det enda område där rigorösa och upprepade utvärderingar finns att tillgå över tid är studier om skolbaserade program för att förebygga sexuella övergrepp mot barn.

⁷ Endast två översikter är äldre än 2018. Den ena är från 2015 och den andra är från 2017.

Fem systematiska litteraturöversikter

De fem systematiska litteraturöversikter som identifierats rör insatser för att utbilda unga, 11–17 år, om kommersiell sexuell exploatering av barn (Fraga et. al., 2019) och interventioner som stödjer läkandet hos barn och unga som utsatts för sexuell exploatering (Moynihan et. al., 2018). En av de systematiska litteraturöversikterna rör människohandel och analyserar kampanjer för att förebygga och motverka människohandel (Szablewska et. al., 2018). Två av de systematiska litteraturöversikterna rör interventioner för att förebygga sexuella övergrepp mot barn. Den ena tittar på interventioner och dess effektivitet i utvecklingsländer (Russell et. al., 2020) medan den andra genomför en meta-analys av skolbaserade program (Walsh et. al., 2018).

Tio icke-systematiska kartläggningar och forskningsöversikter

De tio internationella kartläggningar och mindre omfattande forskningsöversikter som identifierats rör människohandel för sexuella ändamål (n=3), sexuella övergrepp mot barn (n=3) samt sexuell exploatering av barn (n=4). En översikt från 2018 tittar på insatser i Asien som särskilt fokuserar på ekonomisk utveckling för personer som tagit sig ur människohandel (Camp et. al., 2018). En annan tittar på transnationella responser (primärt i USA och Indien) för att förebygga människohandel för sexuella ändamål och stödja kvinnor och flickor som utsatts (Wilson et. al., 2015). Ytterligare en kartlägger forskningsläget gällande människohandel för sexuella ändamål i USA för att identifiera lärande exempel och rekommendationer till yrkesverksamma (Haney et. al., 2020).

En omfattande kartläggning av utvärderingsstudier tittar på effektiviteten i program för att förebygga sexuella övergrepp mot barn (Del Campo et. al., 2020). En annan tittar specifikt på utvärderade program riktade mot barn i förskoleålder (Manheim et. al., 2019). Ytterligare en översikt från 2020 undersöker och adresserar behovet av ett förövarfokus i arbetet med att förebygga sexuella övergrepp mot barn (Assini-Meytin et. al., 2020).

Fyra översikter rör sexuell exploatering av barn. En av dessa sammanfattar kunskapsläget gällande personer som nyttjar övergreppsmaterial på barn och identifierar områden för fortsatt utveckling (Babchishin et. al., 2018). En identifierar instrument för screening och identifikation av barn och unga utsatta för sexuell exploatering och människohandel i USA (Romero et. al., 2021) medan en annan begränsad översikt tittar specifikt på evidensen för förebyggande utbildningsinsatser (Bovarnick et. al., 2016). Den sista rör arbete med att förebygga destruktiva sexuella beteenden och sexuell exploatering av barn och unga som är boendeplacerade i Australien (McKibbin, 2017).

Primärstudiernas fördelning

En jämn fördelning av indikerad, selektiv och universell prevention

Av de 78 artiklar som presenterar resultat från primärstudier rör 29 procent *indikerade* insatser som erbjuder psykosocialt stöd eller behandling (n=23). En dryg tredjedel av studierna rör *selektiva* insatser som riktas mot riskgrupper (n=27). Bland dessa syns både sekundär- och tertiärpreventiva interventioner som vill förebygga återfall eller återviktisering, såväl som primärpreventiva interventioner av främjande karaktär samt interventioner som syftar till att stärka vuxnas förmågor att upptäcka barn som riskerar att fara illa. Ytterligare en dryg tredjedel rör *universella* insatser riktade till en bred

målgrupp (n=28). Dessa innefattar skolbaserade program, utbildningsinsatser för yrkesverksamma samt insatser mot föräldrar och vårdnadshavare. En övervägande majoritet av dessa universella interventioner fokuserar på att förebygga *utsatthet* för sexuella övergrepp och sexuell exploatering (n=23). Endast två av artiklarna fokuserar på personer som riskerar att begå övergrepp.

Sex teman i materialet

I materialet framträder sex olika teman utifrån interventionstyp och den målgrupp som adresseras. Dessa teman beskrivs mer ingående under tematiska resultat, samt i fördjupningsrapporten. Drygt en fjärdedel av artiklarna rör *psykosocialt stöd till utsatta och personer i riskgrupp för utsatthet* (n=22). Näst vanligast förekommande är breda förebyggande insatser riktade mot barn och unga i form av *skolbaserade interventioner* (n=21). Det finns även exempel på *kunskapshöjande insatser för yrkesverksamma* (n=14) och *insatser riktade mot föräldrar, vårdnadshavare och personal på boenden* (n=6). En studie rör insatser mot båda dessa målgrupper. Ett fåtal studier presenterar även exempel på brett arbete som *mobiliserar och stärker hela lokalsamhällen* för att agera mot sexuella övergrepp och exploatering av barn (n=4). Slutligen innefattar de inkluderade artiklarna även *stöd och behandling för potentiella förövare* (n=10).

Innehållet i de olika temana

Interventionerna riktade mot barn och unga rör skolbaserade program (n=16), en bilderbok (n=1) och olika typer av digitala interventioner (n=4). Dessa interventioner fokuserar nästan uteslutande på att barn ska lära sig att skydda sig mot sexuella övergrepp. Endast ett program, som är under utveckling, har fokus på den som utövar övergrepp. De kunskapshöjande insatserna inkluderar allt från korta webbaserade utbildningsinsatser till tvärprofessionella processutbildningar som löper över 12 veckor. En majoritet av insatserna rör sexuella övergrepp mot barn (n=9). Insatserna riktade mot föräldrar och vårdnadshavare handlar dels om att få vuxna att föra preventiva samtal med sina barn (n=5) och dels om att stärka familjen eller familjehemmet som skyddande miljö för barn (n=2). Insatserna mot utsatta innefattar verktyg för ökad upptäckt genom screening och riskbedömning (n=2), olika typer av case management och samordnat stöd (n=10), traumabehandling (n=3) samt psykoedukativa grupprogram och peer-stöd (n=7). Temat stöd och behandling för potentiella förövare omfattar kampanjer och telefonlinjer (n=4), grupprogram och individuell behandling (n=6). I materialet har vi även uppmärksammat två studier som presenterar intressanta initiativ med förövarfokus som är under utveckling. Då dessa inte är utvärderade har de inte inkluderats i litteraturöversikten, men de presenteras separat som en bilaga i fördjupningsrapporten.

Tema: Skolbaserade interventioner riktade mot barn och unga

Skolbaserade program med fokus på utsatthet för sexuella övergrepp

Av studierna i litteraturöversikten rör en fjärdedel (n=21) förebyggande interventioner riktade direkt mot barn och unga som är tänkta att genomföras i en skolkontext. I totalt 16 studier beskrivs 12 olika skolbaserade program anpassade för olika åldersgrupper från förskola och uppåt. Nio av studierna kommer från USA. Övriga är publicerade i Kanada, Sydkorea, Tyskland, England, Australien, Ecuador, Kina, Turkiet och Sverige. En studie utvärderar effekterna av högläsning ur en bilderbok och fyra studier rör digital

prevention i form av webbutbildningar eller appbaserade spel. De skolbaserade interventionerna utgörs i huvudsak av program som fokuserar på att förebygga barns utsatthet för sexuella övergrepp. De har stort fokus på ökad upptäckt och att lära barn att skydda sig själva från sexuella övergrepp. Totalt identifieras tio sådana program som har effektutvärderats i studier efter 2014. De bygger många gånger på snarlika komponenter som benämns som "3R": *recognize*, *resist* och *report* (att känna igen, säga ifrån och rapportera sexuella övergrepp). Ansvaret tycks i stor utsträckning läggas på barnen själva att känna igen övergreppssituationer och olämpliga beteenden, att säga ifrån och skydda sig mot dem samt att våga rapportera eller berätta för en vuxen efter att ett övergrepp ägt rum. De teman som berörs i programmen tycks många gånger snarlika och innefattar kroppslig integritet, privata kroppsdelar (samt att kunna namnge sina kroppsdelar), lämpliga respektive olämpliga beröringar, olika sätt att säga ifrån samt bra respektive dåliga hemligheter. Programmen innefattar ofta att barnen får identifiera trygga vuxna i sin närhet, samt att stärka barnen i att våga berätta till dess att någon lyssnar. Fyra av programmen som identifierats i litteraturöversikten har utvärderats vid ett flertal tillfällen och visar på signifikanta resultat i positiv riktning. Det handlar om *Second Step Child Protection Unit (CPU)*, *Who do you tell?*, *Body Safety Training (BST)* och *Safe touches*.

Andra typer av interventioner riktade mot barn och unga

Endast en tredjedel av studierna (n=7) redogör för någon typ av implementeringsstöd, utbildning och handledning riktad till personalen eller uppföljning av programtrogenhet i anslutning till genomförandet. Endast ett program rör människohandel för sexuella ändamål och en utbildningsinsats rör sexuell exploatering (Zhu et. al., 2020, Weston & Mythen, 2020). Båda dessa interventioner är endast utvärderade kvalitativt vid ett tillfälle och de tycks inte utvecklade för att skala upp. Programmet *Responsible Behavior With Younger Children (RBYC)* är det enda universellt förebyggande skolprogrammet som identifierats för att förebygga att barn och unga själva begår övergrepp mot yngre barn (Ruzicka et. al., 2021). Programmet pilottestas just nu och har än så länge endast utvärderats genom en genomförbarhetsstudie. Utöver de klassiska skolbaserade programmen har även fyra digitala interventioner identifierats (Müller et. al., 2014, Jones et al., 2020, Moon et. al., 2017, Susi et. al., 2019). Det svenska spelet *Parkgömmet* är en av dessa. Det har utvecklats av forskare vid Högskolan i Skövde tillsammans med kulturstiftelsen Change Attitude. Spelet är forskningsbaserat, men har hittills bara följts upp i form av en genomförbarhetsstudie (Susi et. al., 2019).

Positiva effekter på kunskaper

En majoritet av studierna mäter i huvudsak effekter i form av kunskaper. För de skolbaserade programmen används i stor utsträckning olika versioner av det vedertagna instrumentet *Children's Knowledge of Abuse Questionnaire (CKAQ)*. Vanligt förekommande är även *Personal Safety Questionnaire (PSQ)* samt vinjetter för att fånga in olämpliga situationer och förväntade beteenden genom *What if Situations Test (WIST)*. Utvärderingarna säger däremot inget om huruvida insatserna verkligen förebygger sexuella övergrepp eller om barnens faktiska förmågor att tillämpa kunskaperna i verkliga situationer. Generellt framstår de inkluderade programmen som relativt "situationsbetonade" och fokuserade på övergrepp som sker i "fysiska" miljöer

eller med fokus på främlingar. De tycks i relativt låg grad beröra de komplexa grooming-strategier och maktdynamiker som förövare ofta använder sig av. De skolbaserade programmen tycks även i låg grad adressera internet och sociala medier som arena. Resultaten från studierna pekar dock åt samma håll: att interventionerna har lett till positiva, mätbara effekter utifrån givna utfallsmått och att de innebär minimal risk för negativ påverkan. Flera av de befintliga litteraturöversiktarna rekommenderar därför en implementering av skolbaserade program för att förebygga sexuella övergrepp mot barn.

Tema: Kunskapshöjande insatser till yrkesverksamma

En majoritet av insatserna rör sexuella övergrepp mot barn

15 av studierna i litteraturöversikten rör utbildningsinsatser riktade mot yrkesverksamma eller ideella ledare⁸. Att dessa ges kunskap, ökad medvetenhet och förmåga till ökad upptäckt är en förutsättning för att ett förebyggande arbete ska kunna integreras i de verksamheter som kan komma i kontakt med målgrupperna. En majoritet av studierna rör utbildning kopplat till sexuella övergrepp (n=8). I materialet finns även exempel på stigmareducerande insatser för att få terapeuter att vilja arbeta med personer med pedofila tändningsmönster (n=3). Ytterligare studier rör tvärprofessionella casebaserade utbildningar för att stärka samverkan i arbetet mot människohandel (n=2) eller arbetet med att stödja barn som utsatts för sexuellt utnyttjande online samt deras föräldrar (n=1).

Olika omfattning på insatserna och flest studier från USA

Hälften av studierna är genomförda i USA (n=7) och övriga är genomförda i Storbritannien (n=2), Tyskland, Turkiet, Kanada, Australien och Afrika (tio olika länder). Insatserna består framför allt av enstaka utbildningstillfällen eller workshops som sträcker sig mellan 40 och 180 minuter. En insats bygger på en heldagsutbildning och ytterligare en baseras på tre separata moduler á 75–90 minuter. Två insatser är helt webbaserade, där den ena bygger på textbaserad information och den andra består av en kort film på tio minuter. Endast en av de utvärderade insatserna utgörs av en mer omfattande processororienterad utbildning som sträcker sig över 12 veckor.

Positiva resultat på framför allt kunskaper även vid korta insatser

Samtliga studier som utvärderats genom för- och eftertester (n=11) uppvisar en signifikant ökning av deltagarnas kunskaper. Flera av studierna visar även på signifikanta resultat gällande attityder eller förväntade beteenden. I en studie av Jahnke et. (2014) uppvisas positiva signifikanta resultat på attityder och kunskap redan av en tio minuter lång webbaserad intervention. I en studie av Levenson & Grady (2019) uppvisas inga skillnader i utfall mellan en intervention på 90 respektive 180 minuter. I en studie av Rheingold et. al. (2015) jämförs utfallen mellan en 2,5 timmar lång intervention som antingen genomförts på plats med en facilitator eller som en webbaserad utbildning. I studien uppvisas en signifikant högre kunskapsökning i gruppen som fått webbutbildning jämfört med workshopen. Dessa studier indikerar att även korta och kostnadseffektiva

⁸ Här inkluderas även en utbildningsinsats riktad till allmänheten.

interventioner kan bidra till ökad kunskap. Flera av studierna visar även på potentiella positiva "smittoeffekter" av utbildningarna. Deltagare uppger bland annat att de har eller kommer att initiera samtal om frågorna eller dela kunskapsmaterial med andra efter utbildningen. Samtliga utbildningsinsatser har dock bara utvärderats vid ett tillfälle och i mindre skala, vilket gör att slutsatserna inte kan generaliseras.

Metodologiska brister och risk för negativa effekter

Utfallsmått och utvärderingsdesign skiljer sig kraftigt åt mellan studierna. Ett flertal studier bygger på självselektade urval och flera rapporterar stora bortfall vid efterenkäten. Endast fyra har genomfört en uppföljning över tid (mellan sju dagar och tolv månader efter avslutad utbildning). En webbaserad insats för att utmana myter och förändra allmänhetens stigmatiserande attityder gentemot personer med pedofila tändningsmönster visade även på negativa utfall. Deltagarna instämde i *högre* grad i myter och uppvisade *fler* negativa attityder än deltagarna i de andra två grupperna efter insatsen (Jara & Jegelic, 2021).

Utbildningarnas upplägg och innehåll

Utbildningarna om sexuella övergrepp handlar framför allt om att öka kunskapen och utbilda vuxna i att känna igen riskfaktorer och tecken på utsatthet. Många insatser handlar även om att reducera potentiella risksituationer, att införa tydligare rutiner för att hantera misstänkta fall, färdigheter för att prata om övergrepp med barn och vuxna, samt lämpliga responser vid avslöjanden (jfr Russel et al. 2020). De stigmareducerande utbildningarna gällande personer med pedofila tändningsmönster syftar till att få terapeuter att vilja arbeta med målgruppen. Utbildningarna består av en "kontaktkomponent" (där deltagarna genom filmklipp får "möta" en person ur målgruppen), dels utbildningskomponenter rörande myter, diagnoskriterier och terapeutiska interventioner (Jahnke et. al., 2014, Levenson & Grady, 2019). De tvärprofessionella utbildningarna i materialet utgår från verklighetsbaserade case. De syftar till att stärka olika professioner i att samverka kring att upptäcka och assistera personer som utsatts för människohandel, respektive sexuellt utnyttjande online. Tvärprofessionellt och casebaserat arbete upplevdes av deltagarna som mycket hjälpsamt och bidragande till ett aktivt lärande (Bond & Dogaru, 2019, Epstein & Crisp, 2018 Awerbuch et al., 2020).

Få utbildningsinsatser syftar till implementering av specifika arbetssätt

En majoritet av de inkluderade studierna rörande kunskapshöjande insatser till yrkesverksamma rör enskilda utbildningstillfällen i form av generell fortbildning. Endast tre av insatserna tycks innefatta att deltagarna efter tillfället förväntas arbeta systematiskt med att implementera nya metoder eller arbetssätt i sina verksamheter (Kim et. al., 2019, Lucio et. al., 2020, Martin et. al., 2016, Nickerson et. al., 2021). Det tycks därmed finnas få kompetenshöjande insatser som utgör en del av ett mer systematiskt förebyggande arbete eller en verksamhetsutvecklande process. De kompetenshöjande insatser som identifierats i de inkluderade studierna tycks i stor utsträckning utgöra fristående tillfällen som inte innefattar uppföljning eller implementeringsstöd till deltagarna.

Tema: Insatser för föräldrar, vårdnadshavare och personal på boenden

Få interventioner av spridd karaktär

Sju av artiklarna rör interventioner riktade mot vårdnadshavare. Det handlar dels om interventioner som syftar till att få vuxna att föra preventiva samtal med sina barn i hemmet (n=5) samt att stärka familjen eller familjehemmet som skyddande miljö (n=2). Interventionerna består av informationsfilmer (n=1), samtalsmaterial (n=2), påbyggnadsmoduler till föräldrastödsprogram (n=1), grupprogram för barn och unga med risk för sexuell exploatering samt deras vårdnadshavare (n=1), rekrytering och utbildning av specialiserade familjehem (n=1) och utbildningar (n=1). Samtliga interventioner i kapitlet fokuserar på barn och ungas *utsatthet*. Interventionerna mot vårdnadshavare har utvärderats på ett flertal olika sätt med utfallsmått av olika karaktär. Samtliga interventioner kan uppvisa positiva resultat, men på grund av studiernas spridda karaktär går de inte att jämföra med varandra.

Sex olika identifierade interventioner

De tre interventioner som syftar till att få vårdnadshavare att samtala med sina barn inkluderar *Second Step Child Protection Units* (Nickerson et. al., 2018), *Body Safety Training (BST)* (Khoori et. al., 2020, Jin et. al., 2017) samt utbildningar genom *Stop it Now!* (Hudson, 2018). Två av de inkluderade interventionerna för att stärka familjen som skyddsfaktor drivs av den brittiska barnrättsorganisationen Barnardo's. *The FCASE model* är ett 6-8 veckor långt program riktat mot barn/unga samt deras vårdnadshavare för att minska risken för sexuell exploatering (Thomas et. al., 2017). Organisationen arbetar även med att rekrytera, utbilda och stötta familjehemsföräldrar att erbjuda omsorg till barn utsatta för sexuell exploatering eller människohandel i *the Safe Accomodation Project* (Shuker & Pearce, 2019). I *Smart parents - Safe and Healthy Kids* har forskare utvecklat en påbyggnadsmodul om sexuella övergrepp som kompletterar befintliga evidensbaserade föräldrastödsprogram. Interventionen planeras att testas i större skala och effektutvärderas genom en randomiserad kontrollerad studie (RCT) (Guastaferrero et. al., 2019).

Fokus på ungas utsatthet för exploatering och övergrepp

Interventionerna som syftar till att stärka vuxnas förmågor att prata med sina barn fokuserar på att öka deltagarnas kunskaper och lära dem att känna igen sexuella övergrepp (n=4). De innehåller även komponenter gällande att bemöta ett barn som avslöjar utsatthet, samt tillit till den egna förmågan att göra detta. Programmet *Body Safety Training (BST)* som utvärderats i två studier finns även som skolbaserat program och rör kroppslig integritet, kännedom om privata kroppsdelar samt lämpliga/olämpliga beröringar och hemligheter. I föräldrastödsprogrammet adresseras kunskap om barns utveckling och hälsosam sexuell utveckling, förmåga till föräldra-barn-kommunikation samt att forma säkra och skyddande miljöer genom uppsikt över barnets aktiviteter och interaktioner. I en programinsats för familjer eller familjehem till barn i riskgrupp berörs teman som risk, sexuell exploatering, våld i nära relationer, grooming, internet och samtycke.

Insatser för att skapa motivation hos vårdnadshavare

Nickerson et. al. (2018) visar att familjer med högre "familjefunktionalitet" hade signifikant större kunskap och motivation att prata med sina barn om övergrepp. Studien visade även att kontrollgruppen ökade sin motivation att prata med sina barn, vilket indikerar att det kan skapa motivation att enbart uppmärksamma frågorna. I studien av Shuker et. al. (2019) framhålls svårigheterna med att rekrytera specialiserade familjehem för unga som utsatts för sexuell exploatering. Efter en utbildningsinsats ökade motivationen och tryggheten hos de potentiella familjehemmen, men detta avtog över tid. Deltagare bör därför "fångas upp" direkt efter utbildning. Även Hudson (2018) rapporterar svårigheter i att rekrytera föräldrar till utbildningsinsatser som rör övergrepp och exploatering. Stigma och misstänkliggörande lyftes fram som hinder, men även risken att bli sedd som en "dålig förälder". Ett sätt att komma runt detta är att som Guastaferrero et. al. (2019) integrera frågorna som en modul i etablerade föräldrastödsinsatser och program.

Behov av att arbeta med personal på boenden för unga

I en tidigare litteraturöversikt påtalas behovet av att stärka placerade barn och unga i att utveckla säkra sexuella relationer, samt att utbilda personal på ungdomsboenden i att kunna identifiera och respondera på skadliga sexuella beteenden och exploatering (McKibbin et. al., 2017). Inga primärstudier kring detta har identifierats i denna litteraturöversikt. McKibbin et. al. nämner dock tre gruppbaseprogram och ett flertal stödmaterial som testats med den aktuella målgruppen. De framhåller även att evidensen gällande risk- och skyddsfaktorer för sexuell exploatering är väl utvecklad och att personal bör stärkas i att motverka riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer hos unga. Unga själva lyfter behovet av icke-dömande, vänliga och tillgängliga vuxna att bygga relationella band med.

Tema: Att mobilisera och stärka lokalsamhällen

Parallella interventioner och samverkan mellan ett flertal aktörer

Ett framgångsrikt förebyggande arbete behöver drivas på flera arenor samtidigt. Det behöver adressera risk- och skyddsfaktorer på samtliga nivåer i den socio-ekologiska modellen (Jämställdhetsmyndigheten, 2020). I litteraturen finns fyra artiklar som presenterar tre exempel där frågan om att förebygga sexuella övergrepp och sexuell exploatering har adresserats utifrån en hela-kommunen-ansats. Dessa interventioner utgörs av omfattande satsningar där fokus har legat på att mobilisera och stärka lokalsamhällen genom parallella interventioner och samverkan mellan aktörer. Tre av studierna rör insatser för att förebygga och upptäcka barn och unga som utsatts för sexuella övergrepp, medan en studie rör sexuell exploatering av barn. Studierna rör insatser i Australien (n=2), Trinidad och Tobago samt Brasilien. *Operation RESET* har genomförts i tre aboriginska glesbygdssamhällen i Australien som har bedömts ha hög risk för förekomst av sexuella övergrepp mot barn (Mace et al., 2015). Insatsen *Breaking the Silence (BTS) – Gender and Community Empowerment Model* har genomförts med syfte att förebygga sexuella övergrepp mot barn i tre olika lokalsamhällen på Trinidad och Tobago (Reid et al., 2014). En studie rör insatser för att förebygga sexuell exploatering av barn under fotbolls-VM i Brasilien 2014 (Castilho et. al. 2018). De

aktuella arbetssätten har därmed testats i samhällen som i hög grad skiljer sig från den svenska kontexten.

Relationsbyggande och nära samverkan med lokala aktörer

Uppläggen har varit liknande, med ett proaktivt och uppsökande förhållningssätt där projektteam har arbetat i nära samverkan med lokala organisationer och nyckelaktörer. Omfattande interventioner har kunnat utvecklas i nära samarbete mellan forskning, ämnesexperter och lokala nyckelaktörer. Interventionerna har haft en tydlig utgångspunkt i lokalsamhällets egna förutsättningar, idéer och behov. Detta tycks även ha bidragit till ökat förtroende och engagemang hos de aktuella lokalsamhällena. Bland komponenterna i arbetet syns bland annat utbildningsinsatser, färdighetsträning och tillhandahållande av service. Det finns även exempel på kampanjer, konsultationer, föräldragrupper, skolworkshops och kapacitetsstärkning gällande stöd till utsatta, barnförhörsteknik, samverkan, nätverksbyggande med mera.

Positiva utfall på anmälningar och engagemang hos lokala aktörer

Insatserna saknar tydliga utfallsmått och har huvudsakligen utvärderats kvalitativt genom undersökande metoder. Studierna bygger på intervjuer, fokusgrupper, deltagande observationer och dokumentanalyser. Studierna rapporterar även positiva utfall i form av nyckelaktörernas upplevelser av förändringar i ageranden, kunskaper, motivation och normförändringar. I studierna beskrivs även aktiviteter som initierats av deltagare. Såväl *Operation RESET* som *Breaking the Silence* (BTS) rapporterar positiva erfarenheter i form av ökad kunskap och motivation att agera, samt ökad kännedom om tillgängliga stödresurser i lokalsamhället. Studien av Reid et. al. (2014) innefattar även för- och efterenkäter med deltagare i vissa insatser, men svårigheter med datainsamling rapporteras. Ingen av interventionerna redovisar någon tydlig programteori. I två studier rapporteras en reell ökning av antalet polisanmälningar avseenden sexuella övergrepp (Mace et al., 2015, Reid et al., 2014) medan en studie lett till färre anmälningar än förväntat (Castilho et. al. 2018). Utfallen tolkas som positiva utifrån interventionernas respektive syfte. Även om dessa typer av insatser är svåra att effektutvärdera genom mer rigorösa studiedesigner indikerar dessa studier att omfattande satsningar i ett helt lokalsamhälle kan leda till reella förändringar på flera nivåer.

Tema: Stöd till utsatta och personer i riskgrupp för utsatthet

Att ta ett helhetsgrepp om komplexa behov

Totalt rör 22 studier i litteraturöversikten interventioner riktade mot utsatta eller personer i riskgrupp för utsatthet. En majoritet är utformade för barn och unga utsatta för sexuell exploatering (n=17), men några rör även vuxna utsatta i människohandel (n=4) eller prostitution (n=1). En majoritet av studierna kommer från USA (n=13), följt av Indien (n=3), Kanada (n=2), Storbritannien (n=2), Nepal (n=1) och England (n=1). Studierna rör screening och ökad upptäckt (n=2), case management, boende och samordnat stöd (n=10), traumabehandling (n=3) samt psykoedukativa grupprogram och peer-stöd (n=7). Dessa områden är många gånger överlappande och de flesta interventioner syftar till att ta ett helhetsgrepp kring personens många gånger komplexa behov.

Traumamedveten omsorg och traumafokuserad kognitiv beteendeterapi

Det finns begränsat med forskning som kan ligga till grund för ett evidensbaserat angreppssätt i arbetet med att stödja utsatta för sexuell exploatering och människohandel. Den forskning som finns tycks dock relativt enig kring betydelsen av att arbeta med traumamedveten omsorg med utgångspunkt i en omfattande individuell behovsbedömning. Traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT) är även den behandlingsmetod som återkommer och refereras flest gånger i de inkluderade studierna (Kinnish, 2020, Márquez et. al., 2019, Mukherjee, 2020). En studie inkluderar Narrative Exposure Therapy (NET) (Robjant et. al., 2017).

Bristande utvärderingar och programbeskrivningar

De interventioner som identifierats tycks inte primärt utvecklade för att skala upp. I artiklarna presenteras inga tydliga programteorier eller innehållskomponenter. Studierna använder olika utvärderingsmetodik med varierande kvalitet. Endast en av de inkluderade artiklarna baseras på en kvasiexperimentell studie som även innefattar en kontrollgrupp (Shankar et. al., 2019). Ett flertal studier rapporterar en hög grad av avhopp, återfall samt en negativ ökning av vissa variabler vid mätningar under stödprocessen. Utvärderingarna visar därmed att återhämtningen från trauma inte är en linjär process. Studierna redovisar dock i huvudsak positiva resultat för de som slutfört interventionerna, men i ett par studier uppvisas negativa utfall hos enstaka deltagare (Munsey et. al., 2018, Kahan et. al., 2019). Motivationsskapande arbetssätt och att minska risken för avhopp behöver därmed vara en central del i utvecklingen av stödet för målgruppen.

Brist på vedertagna utfallsmått gällande sexuell exploatering

Flera av de inkluderade studierna har delvis bristfälliga utvärderingar och ingen av interventionerna tycks ha utvärderats mer än en gång. Endast ett fåtal studier utgår från vedertagna skalor som testats för reliabilitet och validitet. Utfallsmåtten i de olika studierna innefattar till exempel PTSD-symptom, självförtroende, risk- och sårbarhetsfaktorer, traumaexponering, substansmissbruk, hälsa (psykisk, sexuell, fysisk och psykosomatiska symptom), säkert sex, familjerelationer, ekonomi, motivation samt erfarenheter av övergrepp och exploatering. Enligt Rothman et. al. (2020) saknas vedertagna utfallsmått för att mäta effekter av insatser för barn och unga utsatta för sexuell exploatering. Deras studie innefattar därför även en utförlig utveckling av bedömningsverktyg gällande kommersiell sexuell exploatering⁹.

Insatser som svarar upp mot omfattande behov

De studier som rör stöd och behandling till personer utsatta för sexuell exploatering speglar i hög grad även de behov som uttrycks av målgruppen i Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning av prostitutionen i Sverige (2021). De forskningsartiklar som inkluderats i litteraturöversikten är eniga om att barn utsatta för sexuell exploatering är en grupp med komplexa och omfattande behov. Att behoven

⁹ Verktygen tillhandahålls av författarna vid förfrågan.

är komplexa innebär att stödet och interventionerna behöver innefatta en mängd olika komponenter. Behoven delas ofta in i *akuta*, *kortsiktiga* och *långsiktiga* behov. De kan därmed förändras och se olika ut över tid, beroende på vilken fas personen befinner sig i. Bland behoven syns exempelvis traumabehandling, olika typer av vård, försörjningsmöjligheter, skydd, boende med mera.

Relationsskapande, peer-stöd och lågtröskelverksamheter

Studierna tycks genom kvalitativa uppföljningar relativt samstämmiga gällande upplevda framgångsfaktorer. Flera studier lyfter betydelsen av tillitsfulla och hälsosamma relationer, respektfullt bemötande, styrkebaserat arbete och att utgå från individens behov. Studierna lyfter även betydelsen av samordnat stöd, att ha *en* utsedd kontaktperson samt mentorskapsstöd från personer med egna erfarenheter av sexuell exploatering. Ett flertal studier lyfter även betydelsen av lågtröskelverksamheter, exempelvis genom respekt för individens gränser och behov, ”öppen-dörr-policy”, kostnadsfria besök och tystnadsplikt. Det kan även röra sig om praktiska aspekter så som att lägga möten kvällstid, långa besökstider, tillgänglighet på telefon och påminnelser per SMS. Det kan även handla om lättillgängliga lokaler, samlokaliserad service, hembesök eller praktiskt stöd i form av mat, transport eller kollektivtrafikbiljetter.

Tema: Stöd och behandling för potentiella förövare

Fokus på personer med pedofila tändningsmönster

Tio studier i litteraturöversikten rör stöd och behandling till personer som exploaterat barn sexuellt, eller som bedöms vara i riskgrupp för att begå övergrepp mot barn¹⁰. Interventioner för att förebygga ‘köp av sexuella tjänster’ saknas helt. De inkluderade studierna tycks i hög grad utgå från individuella förklaringsmodeller och interventionerna riktar sig till personer med pedofila och/eller hebefila tändningsmönster. Tre studier rör kampanjer om stödlinjer för personer med pedofila tändningsmönster. En studie samlar in synpunkter på kampanjmaterial för digital marknadsföring med syfte att få personer att söka stöd *innan* de begår övergrepp. Resterande studier rör behandlingsprogram (n=4) och psykoedukativa program (n=1) för personer med pedofila tändningsmönster. En studie testar genomförbarheten i att integrera en extra session i ett befintligt behandlingsprogram. Samtliga interventioner är frivilliga och drivs inom öppenvården eller av civilsamhället. De riktar sig till icke-dömda personer i syfte att förebygga förstagångsförbrytelser, återfall eller eskalering av förövarbeteenden. Studierna är genomförda i Tyskland (n=4), Storbritannien¹¹ (n=3), USA (n=2) samt Nya Zeeland (n=1).

¹⁰ Indikerade insatser i form av stöd och behandling till förövare ingår bara när det gäller sexuell exploatering av barn (se tabell 1). Många av de selektiva insatserna riktar sig dock till personer med pedofila tändningsmönster, i syfte att få dessa att söka stöd *innan* de begår övergrepp.

¹¹ En av dessa studier inkluderar även Nederländerna.

Kampanjer, digital marknadsföring och stödlinjer

Utvärderingen av stödlinjerna *Stop it now!* och *Just dreaming of them* såväl som kampanjutvecklingen av *Safe to talk* understryker betydelsen av stigmareducerande och icke-dömande budskap. Rädslan för att bli bedömd och konsekvenser efter avslöjande uppges utgöra hinder för potentiella förövare att söka stöd (Grant et. al., 2019, Van Horn et. al., 2015, Henry, 2020, Beier et. al., 2016). Studierna lyfter betydelsen av att erbjuda anonymitet, samt att tillhandahålla lättillgänglig och kortfattad information. Stödlinjerna erbjuder kostnadsfritt stöd via telefon eller digitalt. Efter bedömningssamtal över telefon slussas aktuella personer vidare till ett terapeutiskt program, stödsamtal eller terapisesioner. Antalet kontakter med stödlinjerna uppges påverkas av lagstiftning kring anmälningsskyldighet såväl som av genomförda informations- och mediekampanjer. Utvärderingarna av telefonlinjerna är framför allt deskriptiva och baseras främst på samtalsloggar. Inga effekter av de aktuella interventionerna presenteras.

Programinterventioner och behandling

De programbaserade interventioner som erbjuder stöd eller behandling sker primärt i grupp, även om vissa levereras individuellt vid behov. Det psykoedukativa programmet *Inform Plus* riktar sig till personer som nyttjar övergreppsmaterial på barn och omfattar tio sessioner (Gillespie et. al., 2018, Merdian et. al., 2020). Interventionen *Berlin Dissexuality Therapy (BEDIT)* riktar sig till icke-dömda personer med pedofila eller hebefila tändningsmönster. Programmet genomförs som 3-timmars-sessioner varje vecka i 45–50 veckor (Beier et. al., 2015,2016, Mokros, 2019). Interventionen *Prevention of Sexual Abuse (PsM)* riktar sig till samma målgrupp och uppges pågå från några månader upp till två år utifrån behov (Wild et. al., 2020). Programmet *Problematic Sexual Behavior – Cognitive–Behavioral Treatment (PSB-CBT)* riktar sig till barn, 7–12 år, med sexuella beteendeproblem och innefattar även programsessioner med vårdnadshavare (Silovsky et. al., 2018). Programmet har testats på tre platser i USA och bygger på sessioner både individuellt och i grupp¹².

Såväl positiva som negativa utfall redovisas

Behandlingsprogrammen är mer utförligt utvärderade genom för- och eftermätningar samt uppföljningar mellan åtta veckor och ett år efter avslutad insats. Utvärderingarna baseras på vedertagna skalor som testats för sina psykometriska egenskaper och som adresserar ett stort antal dynamiska riskfaktorer. Endast en av studierna inkluderar en kontrollgrupp (Beier et. al., 2015). I utvärderingen av en kompletterande session i *Inform Plus* är deltagarna i det ordinarie programmet kontrollgrupp (Merdian et. al., 2020). Studierna redovisar en komplex problematik, en hög grad av samverkande diagnoser och en stor andel avhopp hos deltagarna. Samtliga program uppvisar signifikanta förändringar i positiv riktning på ett stort antal utfallsmått för de som slutfört behandlingen. De positiva förändringarna kvarstår även över tid. Samtidigt rapporteras återfall och förstagångsförbrytelser i vissa studier (Wild et. al., 2020, Beier et. al., 2015). Alltför omfattande insatser för sexualbrottsförövare har tidigare visat sig leda till

¹² För en genomgång av programmets behandlingskomponenter, se fördjupningsrapporten.

negativa effekter. Program som följer principerna för risk, behov och responsivitet (RNR-principerna) har i tidigare litteraturöversikter identifierats vara mest effektiva för att förhindra återfall (Babchishin et. al., 2018). Enligt RNR-principerna är en mer intensiv och omfattande behandling lämplig för en ”högrisk klient” medan minimal eller ingen behandling är tillräcklig för en ”lågrisk klient”. Personer med låg risk som får ta del av allt för omfattande behandlingsinsatser har uppvisat en högre grad av återfall jämfört med personer som fått liten eller ingen behandling. Behandlingsprogram för personer enbart dömda för barnpornografibrott saknas i hög grad i dagsläget (Babchishin et. al., 2018).

4. ANALYS

I detta kapitel beskriver vi utvärderingsläget gällande arbetet med att förebygga sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn, prostitution samt människohandel för sexuella ändamål. Vi redogör även för tendenser och kunskapsluckor som identifierats i materialet.

Utvärderingsläget på området

Stor variation i utfallsmått och studiedesign

Litteraturöversikten innefattar samtliga studier som utvärderats i någon form. De inkluderade studierna skiljer sig dock kraftigt åt avseende innehåll, utfallsmått och studiedesign. Studierna har även varierande metodologisk kvalitet och få av interventionerna har utvärderats vid upprepade tillfällen. Vilka utfallsmått som används inom de olika tematiska områdena redovisas närmare under respektive kapitel i fördjupningsrapporten. Av de inkluderade artiklarna har endast drygt hälften utvärderats kvantitativt (n=42), medan 17 studier har utvärderats kvalitativt och 19 studier kombinerar en kvalitativ och kvantitativ utvärdering. Studierna utgår från en mängd olika utfallsmått, där vissa utgörs av etablerade skalor där mätverktygen testats för sina psykometriska egenskaper (validitet, reliabilitet och responsivitet/sensivitet). Endast en dryg fjärdedel av studierna har en mer rigorös utvärderingsdesign som bygger på randomiserade kontrollerade studier (RCT) (n=16) eller kvasiexperimentell design (n=7). Många studier baseras på ett självselekerat urval, vilket innebär att resultaten inte kan generaliseras. De kan dock fortfarande ge värdefull kunskap om olika interventioners komponenter och erfarenheter från genomförandet. Det är ofta oklart vilka risk- och skyddsfaktorer som adresseras i interventionerna.

Få studier tar sin utgångspunkt i etablerade forskningsfält

När det gäller utvärderade metoder och arbetssätt med mer rigorös utvärdering finns det två tydliga tendenser i materialet. Det handlar dels om skolbaserade program för att förebygga sexuella övergrepp mot barn, med studier framför allt publicerade i USA. Det andra området rör behandlingsinsatser och grupprogram för framför allt män som nyttjat övergreppsmaterial på barn eller som har pedofila tändningsmönster. Här har det skett ett utvecklingsarbete framför allt i Tyskland, men även i USA och Storbritannien. I materialet blir det tydligt att prostitution och sexuell exploatering i låg utsträckning förstås som en form av våld. Det tycks även finnas få överlappningar mellan de beskrivna interventionerna och övrig forskning gällande andra typer av våldsförebyggande arbete eller skolbaserade interventioner. Insatserna som rör psykiatrisk inspirerad behandling av sexualbrottsförövare respektive skolbaserade preventionsprogram tycks samtidigt, jämfört med övriga teman som inkluderats i litteraturöversikten, ta sin utgångspunkt i mer etablerade forskningsfält som utvecklats över tid. De tycks i relativt hög grad bygga på etablerade utvärderingsmetoder och utfallsmått och redogör för program med tydliga interventionskomponenter som utvecklats för att spridas och följas upp. Övriga studier i

litteraturöversikten framstår som mer diversifierade och tycks utgöra relativt nya forskningsområden.

Få insatser tycks utvecklade för att spridas eller skalas upp

Studierna som rör kunskapshöjande insatser och interventioner för yrkesverksamma och/eller vårdnadshavare, psykosocialt stöd till utsatta och satsningar i lokalsamhällen uppvisar större metodologiska brister och framstår som mer fragmenterade. Dessa studier utgörs ofta av utvärderingar av enskilda verksamheter eller enstaka insatser där interventionen inte i första hand tycks utvecklad för att spridas eller replikeras. Studierna redogör sällan för någon uttalad programteori med tydliga interventionskomponenter och teoretisk grund. Dessa interventioner baseras även i högre grad på icke-jämförbara utvärderingar av varierande kvalitet, inte sällan i form av kvalitativa uppföljningar, egenkomponerade enkäter eller retroaktiva fallstudier. Interventionerna har sällan utvärderats fler än en gång. Det är även få av studierna som presenterar någon form av implementeringsstöd.

Stort bortfall och resultat som är svåra att generalisera

Många av de universella och selektiva insatserna följs primärt upp genom korta enkäter med få svarsalternativ som i första hand fokuserar på kunskap och attityder. Det saknas i stor utsträckning utvärderingar som visar om interventionerna leder till faktisk förändring avseende beteenden, kultur eller förändrade organisationspraktiker. Detta diskuteras närmare i fördjupningsrapporten. Målgrupperna som adresseras i insatserna på indikerad och selektiv nivå har många gånger en komplex problematik. Andelen avhopp från insatserna rapporteras många gånger vara hög. Det innebär att många studier har ett stort bortfall vid uppföljningsmätningar. Detta påverkar resultaten då studierna bara kan säga något om den begränsade grupp som slutfört insatsen eller behandlingen. Många av insatserna som presenteras i litteraturöversikten utgörs även av frivilliga insatser dit deltagarna sökt sig på eget initiativ. Det innebär att målgruppen i hög grad kan antas vara motiverad till förändring. Resultaten från utvärderingarna blir därmed inte generaliserbara till en bredare population.

Mestadels positiva resultat – men även negativa utfall

Studierna som utvärderar skolbaserade program, mobiliserade interventioner i lokalsamhällen och kunskapshöjande insatser till yrkesverksamma och föräldrar visar i huvudsak på positiva resultat. Ett flertal studier uppvisar även positiva effekter på kunskap, attityder, rapporteringsbenägenhet och motivation efter korta utbildningsinsatser och/eller webbaserade workshops och informationsfilmer. Dessa interventioner tycks dock inte i första hand utvecklade för att spridas, men resultaten indikerar att utbildningsinsatser och mobilisering kring frågorna kan ha en positiv effekt. Ett antal studier i litteraturöversikten har samtidigt visat på tvetydiga resultat, där positiva såväl som oönskade, negativa effekter uppvisats hos deltagare. Detta rör framför allt utvärderingar av stöd till utsatta, stigmareducerade interventioner mot allmänheten och behandling av personer med pedofila tändningsmönster. Dessa interventioner på indikerad nivå riktas samtidigt till målgrupper med många gånger komplexa och omfattande behov. Resultaten belyser dock betydelsen av att utvärdera och följa upp de

interventioner som genomförs för att säkerställa att de inte genererar negativa utfall för deltagarna.

Kunskapsläget möjliggör inga tydliga rekommendationer

Då de inkluderade studierna uppvisar kraftigt varierande kvalitet, där även innehåll, studiedesign och utfallsmått skiljer sig åt blir resultaten från studierna svåra att aggregera och jämföra. Då många interventioner är knapphändigt beskrivna och bara utvärderade vid enstaka tillfällen ger materialet inga entydiga resultat. Det går därmed inte att uttala sig om evidens eller rekommendera specifika interventioner. Det finns även ett flertal områden där det helt saknas utvärderade interventioner, vilket redovisas under *Identifierade luckor* nedan. Dock kan erfarenheterna och utvärderingsresultaten från befintliga studier bidra med värdefull kunskap till det fortsatta utvecklings- och utvärderingsarbetet på området.

Identifierade luckor

Stort fokus på utsatthet och ökad upptäckt

En övervägande majoritet av de inkluderade studierna har ett tydligt fokus på *utsatthet*, snarare än att fokusera på att minska *efterfrågan* på 'köp av sexuella tjänster' eller att förebygga *utövandet* av sexuella övergrepp, sexuell exploatering och människohandel. Ett stort antal interventioner fokuserar på att lära unga om gränssättning och kroppslig integritet för att skydda sig mot övergrepp, samt att erbjuda stödinsatser till personer som redan utsatts för sexuell exploatering. De kunskapshöjande insatserna och metoderna riktade mot föräldrar och yrkesverksamma fokuserar i hög grad på situationell prevention samt att vuxna ska lära sig upptäcka utsatthet hos barn och unga genom att lära sig känna igen och uppmärksamma varningssignaler och riskfaktorer för utsatthet och ge bra bemötande till unga som utsatts. I materialet finns även flera exempel på screeningverktyg som använts inom bland annat vård, rättsväsende och socialtjänst för att upptäcka unga utsatta för människohandel och sexuell exploatering.

Insatser gällande efterfrågan på 'köp av sexuella tjänster' saknas helt

I materialet saknas det helt utvärderade metoder och arbetssätt på universell och selektiv nivå som syftar till att adressera efterfrågan på 'köp av sexuella tjänster'. Det saknas helt breda interventioner riktade mot unga med uttalat syfte att förhindra att de nu, eller i framtiden, kommer exploatera andra sexuellt eller efterfråga sexuella tjänster mot betalning. Till exempel saknas i hög grad interventioner som adresserar samtycke, makt, genusnormer, sexualitet, hälsosamma relationer, ömsesidighet och pornografi.¹³

¹³ Denna typ av breda och främjande interventioner kan dock ha fallit utanför sökningarna i denna litteraturstudie om de inte explicit adresserar sexuell exploatering, sexuella övergrepp mot barn, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.

Våldsutövare adresseras bara i relation till sexuella övergrepp

Endast en femtedel av artiklarna inkluderar våldsutövare eller potentiella våldsutövare. Av dessa rör en majoritet stöd och behandlingsinsatser för personer i riskgrupp för att begå sexuella övergrepp mot barn (n=10), följt av stigmareducerande utbildning riktad mot allmänheten eller yrkesverksamma för att underlätta för personer med pedofila tändningsmönster att söka stöd (n=3). Endast en studie rör ett universellt skolbaserat program med fokus på att förebygga ungas *utövande* av sexuella övergrepp mot yngre. Detta tyder på att området prostitution, människohandel för sexuella ändamål och sexuell exploatering ligger långt efter det mer generella våldsförebyggande arbetet när det gäller att skifta fokus från den utsatte till våldsutövaren. Till skillnad från i många universella våldsförebyggande program saknas även helt interventioner som utgår från ett ”åskådarperspektiv”, vilket syftar till att förändra sociala normer genom att stärka personer runt omkring den som utsätts, eller utsätts, i att våga säga ifrån och agera mot kränkningar, övergrepp och exploatering.

Individuella förklaringsmodeller ger individuella lösningar

Ytterligare ett tydligt mönster i materialet är att studierna i stor utsträckning tycks bygga på individualiserade förklaringsmodeller av problemen med sexuella övergrepp, sexuell exploatering, människohandel för sexuella ändamål och prostitution. Det innebär även att interventionerna i stor utsträckning baseras på individorienterade lösningar. Få av interventionerna adresserar riskfaktorer på relations-, närsamhälles- eller samhällsnivå i den socioekologiska modellen¹⁴. De studier som riktar sig mot potentiella våldsutövare är behandlings- och individorienterade och adresserar främst pedofila tändningsmönster och samverkande diagnoser. Detta tycks utgöra den primära förklaringsmodellen till att framför allt män begår sexuella övergrepp och exploaterar barn och unga sexuellt.

Avsaknad av maktperspektiv och genusförändrande ansats

Få av de inkluderade studierna tycks fokusera på de värderingar, den kontext och de maktrelationer som möjliggör för ett övergrepp att ske. De fokuserar heller inte på hur vi gemensamt kan skapa en samtyckeskultur för att förebygga att sexuella övergrepp, sexuell exploatering och prostitution över huvud taget uppstår. Ingen av de inkluderade interventionerna har en uttalat genusförändrande ansats och få tycks arbeta med att adressera maktdynamiker och normer kring exempelvis kön, ålder, sexualitet eller funktionalitet. Interventionerna tycks även i låg utsträckning placera in frågorna i en mer övergripande samhällskontext där problemet förstås i relation till exempelvis normer, kultur, makt, ojämlikhet, våld, relationer, sexualitet, pornografi, attityder med mera¹⁵.

¹⁴ Se kapitel *Bakgrund och befintlig kunskap* i fördjupningsrapporten.

¹⁵ Detta skulle delvis kunna bero på att den typen av universella insatser för att främja hälsosamma relationer, samtycke och sexualkunskap är mer generella i sin karaktär och därmed kan ha fallit utanför sökkriterierna för denna litteraturöversikt.

Få interventioner adresserar grooming och digitala arenor¹⁶

De skolbaserade programmen som adresserar sexuella övergrepp tycks i hög grad lägga ansvaret på barnet att skydda sig själv mot övergrepp. Interventionerna tycks även i hög grad utgå från övergrepp som något situationsbetonat som uppstår i ”fysiska” miljöer. Få av de inkluderade skolbaserade programmen tycks adressera internet och sociala medier som arena. De tycks även i låg utsträckning adressera den groomingprocess som ofta ligger bakom övergrepp och exploatering. Interventionerna tycks heller inte adressera de makt- och kontrollstrategier som många gånger används vid sexuella övergrepp, exploatering och människohandel och som kan likna den nedbrytnings- och normaliseringsprocess som ofta förekommer som en del av våld i nära relationer.

Brist på insatser som rör prostitution bland vuxna

Litteraturöversikten visar även tydligt att den brist på utvärderade interventioner mot prostitution som påtalats i tidigare litteraturöversikter kvarstår (se Socialstyrelsen, 2008; Svedin & Wadsby, 2014). Det finns en tydlig lucka i forskningen både vad gäller utvärdering av insatser för att förebygga prostitution och vad gäller psykosocialt stöd och behandling till personer som utnyttjats inom prostitution. En majoritet av artiklarna som inledningsvis identifierades på området ’prostitution’ rörde insatser som handlade om skadereducering (så kallad ”harm reduction”) eller insatser för att minska spridningen av HIV. Denna typ av insatser har inte inkluderats i litteraturöversikten (se den tekniska rapporten). De fåtal publicerade studier (n=8) som inkluderades för fulltextläsning rörde framför allt kvinnor som befinner sig i gatuprostitution med erfarenheter av exempelvis hemlöshet, drogberoende eller kriminalitet. Studierna satte dock sällan prostitutionserfarenheterna i centrum för insatsen eller det förebyggande arbetet. Erfarenheten av prostitution nämns primärt som en ”biffekt” av något annat. Endast en studie som rör prostitution bland vuxna har inkluderats i litteraturöversikten. Detta kan även delvis hänga ihop med hur prostitution förstås i samhället, då det i många länder betraktas som ett frivilligt och/eller kriminaliserat beteende, snarare än som en våldsutsatthet.

Kunskap om behov och riskfaktorer för exploatering – men få utvärderingar

I litteraturen finns i stor utsträckning en samstämmighet kring bidragande riskfaktorer för att utsättas för sexuell exploatering som barn, såväl som kunskap om målgruppens komplexa och omfattande behov. Trots detta saknas i hög grad rigorösa utvärderingar som kan vägleda en mer evidensbaserad praktik i arbetet med att erbjuda stöd och behandling till personer som utsatts, eller riskerar att utsättas, i sexuell exploatering, prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

¹⁶ I den senaste omfattningskartläggning av prostitution och människohandel i Sverige framkom att erfarenheter av grooming och kontaktsökande via sociala medier och andra digitala arenor var mycket vanligt förekommande bland barn och unga utsatta för sexuell exploatering. I rapporten påtalade myndigheten därmed behovet av ett fortsatt förebyggande utvecklingsarbete som adresserar dessa teman (Jämställdhetsmyndigheten, 2021).

5. BEHOV AV FORTSATT UTVECKLINGSARBETE

Litteraturöversikten visar att forskning gällande förebyggande arbete på detta område är kraftigt begränsad både nationellt och internationellt. Det gäller insatser inriktade mot såväl utsatthet som efterfrågan. Rapporten visar tydligt på behovet av fortsatt utvecklingsarbete och utvärdering, inom samtliga teman som presenteras i rapporten.

Områden i behov av utveckling

Ytterligare utvärderingar på området

Litteraturöversikten visar tydligt på behovet av fortsatt utvärdering och uppföljning över tid. Även om litteraturöversikten identifierat metoder och arbetssätt som använts internationellt och som utvärderats i någon form så uppvisar studierna kraftigt varierande kvalitet. Interventionerna är många gånger knapphändigt beskrivna och många har bara utvärderats vid enstaka tillfällen. Det finns även ett flertal områden där det helt saknas utvärderade interventioner. Ett fortsatt utvecklingsarbete såväl som fortsatt utvärdering är centralt inom samtliga områden som berörs i denna litteraturöversikt.

Utveckling av ett mer kunskapsbaserat arbete

Få av studierna redogör för några förändrings- eller programteorier i de utvärderade interventionerna. En majoritet av interventionerna tycks inte i första hand utvecklade för att skala upp och det är svårt att utläsa vilka komponenter insatsen bygger på samt vilka risk- och skyddsfaktorer som adresseras¹⁷. Det finns därmed behov av en mer kunskapsbaserad utveckling av de insatser och uppföljningar som genomförs på området.

Insatser mot efterfrågan och våldsutövande

Litteraturöversikten visar på ett mycket tydligt utvecklingsbehov gällande interventioner för att förebygga efterfrågan på 'köp av sexuella tjänster', då detta saknas helt i materialet. Det saknas även i hög grad interventioner som adresserar unga som potentiella utövare eller åskådare i relation till sexuella övergrepp, sexuell exploatering eller prostitution.

¹⁷ Undantaget är vissa av behandlingsprogrammen för potentiella förövare samt vissa av de skolbaserade programmen för att förebygga sexuella övergrepp som redogör för tydliga programkomponenter och/eller utfallsmått.

Skolbaserade interventioner med fokus på sexuell exploatering

Litteraturöversikten visar att det i stor utsträckning saknas universella skolbaserade interventioner som adresserar sexuell exploatering och prostitution¹⁸. Litteraturöversikten identifierar även en lucka vad gäller interventioner som adresserar problemen i en samhällskontext och som tar hänsyn till maktrelationer, sociala normer och kultur. Det tycks även i hög grad saknas interventioner som adresserar nätet som arena och som bygger på kunskap om groomingprocesser.

Fortsatt utveckling av stöd och behandling till både utsatta och potentiella våldsutövare

Litteraturöversikten visar även att forskningsunderlaget för att vägleda en evidensbaserad praktik i arbetet med att erbjuda stöd och behandling till såväl utsatta som potentiella våldsutövare är bristfälligt. Det finns ett stort behov av fortsatt utveckling av psykosocialt stöd och behandlingsinsatser, såväl som fortsatt utvärdering av befintliga interventioner genom större studiegrupper och kontrollgrupper¹⁹. Exempelvis finns endast ett fåtal studier där traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT) specifikt utvärderats på personer med erfarenhet av sexuell exploatering och prostitution.

Mer rigorösa utvärderingar av stöd till utsatta

Ett flertal studier uppger upplevd framgång i att arbeta med individanpassat stöd och case management som tar ett helhetsgrepp om utsatta personers många gånger komplexa behov. Ett flertal studier lyfter fram betydelsen av peer-stöd, ickedömande bemötande, individanpassat stöd och lågtröskelverksamheter. Liknande behov framkommer i Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning av prostitution och människohandel i Sverige (2021). Dessa komponenter *upplevs* som framgångsrika, men eventuella effekter är svåra att härleda till enskilda komponenter och resultaten beskrivs framför allt kvalitativt. Det finns därmed ett behov av mer rigorösa utvärderingar av behandlings- och stödinsatser riktade till personer utsatta i prostitution och sexuell exploatering. En tidigare litteraturöversikt lyfter även behovet av en mer kunskapsbaserad utveckling av stödprogram som utgår från tydliga förändrings- och programteorier (Moynihan et al., 2018).

Insatser till vårdnadshavare och personal på boenden

Antalet interventioner riktade mot vårdnadshavare är få och spridda till sin karaktär och det finns ett stort behov av fortsatt utveckling och utvärdering. Det gäller interventioner som syftar till att stärka familjen eller familjehemmet som skyddsfaktor, såväl som att

¹⁸ Detta skulle dock delvis kunna bero på att den typen av universella insatser för att främja hälsosamma relationer, samtycke och sexualkunskap är mer generella i sin karaktär och därmed kan ha fallit utanför sökkriterierna för denna litteraturöversikt.

¹⁹ Här har Jämställdhetsmyndigheten tillsammans med ett flertal länsstyrelser redan initierat en omfattande utvärdering av Sveriges KAST-verksamheter. Utvärderingen utförs av FoU Väst i Göteborgsregionen och pågår under 2021–2025. Utvärderingen ska både titta på upplevda effekter hos klienterna, samt dokumentera verksamheternas arbetssätt.

stärka vårdnadshavare i att kunna föra samtal om övergrepp och exploatering med barn. Dessa samtal behöver innefatta utsatthet såväl som utövande. I översikten saknas helt interventioner där vårdnadshavare förväntas prata med barn och unga i syfte att förebygga *utövandet* av övergrepp och exploatering. Då boendeplacerade barn och unga utgör en tydlig riskgrupp för sexuell exploatering finns även ett behov av fortsatt utveckling av insatser till denna målgrupp, såväl som till personal som arbetar med dessa.

Utveckling av kunskapshöjande insatser

Det finns ett behov av att utveckla kompetenshöjande insatser som i högre grad baseras på kunskap om implementering och som ger stöd i användning av kunskapen och som bidrar till en utveckling av verksamheternas arbetssätt. De utvärderingar som görs behöver även utvärdera effekter på organisationsnivå samt följa upp kunskapsförändringar över tid. De identifierade kunskapshöjande insatserna i materialet rör primärt sexuella övergrepp mot barn eller människohandel. Det saknas därmed utvärderade kunskapshöjande insatser om prostitution samt sexuell exploatering av barn och unga.

ENGLISH SUMMARY

This report presents a scoping literature review to identify evaluated methods and approaches to prevent prostitution, sexual exploitation of children, sexual abuse of children and human trafficking for sexual purposes. The work in this area is a clear priority in national policy documents, as well as in international conventions. However, a more explicit focus on demand and preventive measures is essential if we are to bring these forms of exploitation to an end. Despite this need, there is currently limited knowledge about what measures actually work. Therefore, the Swedish Gender Equality Agency has set out to perform a literature review that can serve as a complement to previous reviews on violence prevention measures and interventions to prevent prostitution.

The literature review intends to present an overview of the current research as a basis for the continued development of a knowledge-based preventive work within the field. The report covers both broad preventive efforts (universal prevention), initiatives for risk groups (selective prevention) and psychosocial support and treatment for people who have been victimised or who have victimised others (indicated prevention). The report is based on research articles and grey literature²⁰ published from 2014–2021, which were identified through searches in three international databases and two Swedish databases. A total of 93 studies are included in the literature review.

A three-part report

The report consists of three parts: a *main report* (overview) that describes the current state of knowledge and research, an *in-depth report* that presents and analyses the studies included in more detail based on six themes, and a technical report with methodologies, references, definitions and a table of the studies included in the report. The material is divided into six different themes based on the target group and type of intervention:

7. School-based interventions intended for children and adolescents
8. Knowledge raising initiatives for professionals
9. Efforts to reach parents, guardians and staff at residential facilities
10. Mobilisation and strengthening of local communities
11. Support for victims and at-risk individuals
12. Support and treatment for potential offenders

²⁰ Grey literature refers to scientific information that is not formally published as articles in scholarly journals, as peer-reviewed articles or as monographs by a publisher. This material includes conference contributions, theses/dissertations, state inquiries and reports from authorities. Since the material has not been peer reviewed, it does not reach the level of scientific rigour that ordinary scientific publications require. Definitions of terms can be found in the technical report.

Summary of results

- The material consists of 93 studies. These studies are evenly distributed between indicated, selective and universal prevention. A majority of the studies concern the sexual abuse of children (n=49).
- 78 of the articles present results from primary studies and 15 articles consist of previously completed surveys or literature reviews.
- The material contains six types of interventions aimed at different target groups. Most of the studies concern psychosocial support for victims (n=22) and school-based interventions (n=21). Other themes are knowledge raising efforts for professionals (n=14), efforts aimed at parents, guardians and staff at residential facilities (n=6), support and treatment for potential offenders (n=10) and efforts to mobilise local communities (n=4). One study covers both parents and professionals.
- There are few evaluated interventions that can be applied to guide a knowledge-based practice. Most interventions have only been evaluated on one occasion. Few initiatives seem to be designed so that they can be disseminated or scaled up.
- The studies vary significantly in terms of quality, outcome measures and study design, which makes it difficult to create a comparison. Only a quarter of the studies have been rigorously evaluated. Many report a significant drop-out rate and results that are not able to be generalised. Few studies are based on established fields of research.
- The interventions mainly focus on victimhood and increased detection. The perpetration of violence is only addressed in a few studies in relation to sexual abuse and exploitation of children in child pornography offences.
- Initiatives related to the demand for “purchase of sexual services” are completely absent, and only one study addresses prostitution among adults, without linking it to trafficking in human beings.
- Few interventions address norms or social context. The problem is mainly addressed based on individual explanatory models. No interventions explicitly address power or gender transformative approaches. Few interventions address grooming and digital arenas.
- Trauma-focused cognitive behavioural therapy (TF-CBT) indicates the strongest evidence for people who are victims of sexual exploitation. Qualitatively, trauma-informed care, case management, peer support, relationship building and low-threshold activities are experienced to be significant factors in successfully working with victims.

- A majority of the identified studies generated positive results, but primarily in relation to knowledge and attitudes. Some studies showed changes at the behavioural or organisational level, and a few studies show negative outcomes.
- The literature speaks in favour of the implementation of school-based programmes to prevent sexual abuse, as the studies showed positive effects on awareness and anticipated behaviors in children.
- The review shows that there is an extensive need for continued development work in this area – both in the development of interventions and in continued evaluation.
- The material does not yield definitive results, and the current research is too incomplete to be able to comment on the evidence or recommend specific programmes or approaches.

Jämställdhetsmyndigheten | Box 73, 42422 Angered | Besöksadress: Angereds torg 9
031-3929000 | info@jamstalldhetsmyndigheten.se | www.jamstalldhetsmyndigheten.se